

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Факультет історії та філософії

Кафедра археології та етнології України

Д и п л о м н а р о б о т а

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему: **«Первісна історія у світлі даних біблійної археології»**

«Prehistory in the light of Biblical archaeology data»

Виконав: студент денної форми навчання
спеціальності 032 Історія та археологія
Рабош Максим Петрович

Керівник д.і.н., проф. Сминтина О.В. _____

Рецензент к.і.н., доц. Ізбаш-Гоцкан Т.О.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ __ від _____ 2018 р.

Завідувач кафедри

(підпис)

Сминтина О.В.
(прізвище, ініціали)

Захищено на засіданні ЕК № 1

протокол № __ від _____ 2018

Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Голова ЕК

(підпис)

Сминтина О. В.
(прізвище, ініціали)

Одеса – 2018

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Джерельна база та історіографія біблійно-археологічних досліджень на території сучасної Палестини.....	7
1.1. Джерела з біблійної археології Палестини	8
1.2. Біблія як історико-археологічне джерело.....	17
Розділ 2. Кам'яний вік Палестини за даними біблійної археології	25
2.1. Ранній палеоліт.....	25
2.2. Пізній палеоліт.	26
2.3. Докерамічний неоліт	28
2.4. Керамічний неоліт	39
Розділ 3. Палестина в добу енеоліту і бронзового століття.....	48
3.1. Енеоліт	48
3.2. Бронзовий вік	55
Висновки	80
Список джерел та літератури	82

Вступ

Актуальність теми дослідження. Первісна історія завжди була тією областю, в якій застосовувалися найбільш актуальні наукові досягнення різних дисциплін – фізики, хімії, палеоботаніки, етнології та інших.

Застосування даних та методів біблійної археології, однак, теж може багато дати для вивчення первісної історії. Біблія – не тільки історичне, а й світоглядне джерело, на якому базується кілька, як локальних, так і світових релігій. Застосування даних біблійної археології для реконструкції первісної історії має досить широкі перспективи. По-перше, біблійна археологія – досить активно розвивається, про що свідчать хоча б знамениті знахідки Кумранських сувоїв. По-друге, застосування біблійної археології для реконструкції первісної історії дає нам можливість використати дані письмових джерел, на які не може спиратися класична археологія. По-третє, Біблія містить безліч найціннішого етнологічного матеріалу, який також повинен використовуватися для реконструкції первісного суспільства Палестини – регіону, де відбуваються біблійні події.

Таким чином, ми бачимо, що застосування даних біблійної археології для реконструкції первісного суспільства є більш ніж актуальним.

Метою даної дипломної роботи є реконструкція первісної історії території сучасної Палестини із залученням даних біблійної археології. Для досягнення даної мети були визначені наступні **завдання** дослідження:

- вивчити джерела і літературу з зазначеною проблематики;
- визначити пізнавальний потенціал даних біблійної археології для реконструкції історії кам'яного віку: палеоліту, мезоліту, докерамічного та керамічного неоліту;
- дослідити матеріали біблійної археології щодо історії енеоліту та бронзового віку.

Об'єктом дослідження є старожитності первісної доби, знайдені на території сучасної Палестини.

Предметом дослідження є первісна історія території сучасної Палестини у світлі даних біблійної археології.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період від первинного залюднення території сучасної Палестини в епоху раннього палеоліту та до виникнення найдавніших держав у даному регіоні в пізньому енеоліті та в епоху у бронзи.

Територіальні рамки дослідження сягають території сучасної Палестини як історичного регіону, чи, як її називає Біблія, Святої Землі.

Джерельну базу даної дипломної роботи магістра складають відомості про археологічні дослідження давньої Палестини та першоджерела з історії Стародавнього Сходу

Історіографічну базу даної дипломної роботи магістра складають дослідницькі роботи, які характеризують історичну, соціально-економічну, культурну ситуацію в досліджуваному регіоні.

Методика та методологія дослідження. В нашій роботі використані, як загальнонаукові, так і конкретно-проблемні методи дослідження. Насамперед, для зібрання матеріалу нами використані *аналіз та синтез*. Спочатку зі всієї сукупності загальнотеоретичного матеріалу треба було виділити саме потрібний нам, тут використовувався аналіз, а потім треба було об'єднати всю сукупність матеріалу у цілісний текст, що спричинило використання синтезу. Нами також використовувалося *абстрагування* для зосередження на тієї частині реальності, яка цікавила саме нас, тобто дослідження первісної історії за даними біблійної археології. Але з загальнонаукових методів ми насамперед використовували *історичний* та *логічний*. Їх використання пов'язано з тим, що різні явища існували та існують синхронно (у просторовому контексті) та діахронно (у різночасовому). Логічний метод дозволяє вивчати певне явище «по горизонталі», в умовній статиці, а історичний – «по вертикалі», тобто в

його русі в інтервалах часу. Розуміння необхідності поєднання цих методів стало основою для використання ще одного загальнонаукового методу – *системного аналізу*. Він вимагає використання різних загальнонаукових методів у їх сукупності (логічного, дедуктивного, переходу від абстрактного до конкретного, структурного та функціонального аналізу тощо). В нашому дослідженні системний аналіз використовувався, щоб розглянути первісну історію біблійних поселень у всій її сукупності.

На загальнонаукових методах засновані так звані *спеціально-історичні*, специфіка яких визначається предметом дослідження та методологічними напрямками і підходами (системним, діалектичним, дедуктивним, індуктивним, проблемно-хронологічним, конкретно-історичним тощо), принципами дослідження.

Серед найбільш важливих конкретно-історичних методів нашого дослідження слід назвати *історико-генетичний (чи ретроспективний) метод*. Його зміст полягає у послідовному розкритті властивостей, функцій та змін реальності, що вивчається у процесі її історичного руху. За логічною природою цей метод є аналітико-індуктивним, а за формою подання інформації – описовим. Метод дозволяє виявити причинно-наслідкові зв'язки, певні закономірності історичного розвитку, дати характеристику явищам та подіям з урахуванням їх індивідуальності. В нашому дослідженні історико-генетичний метод використовувався для дослідження витоків того чи того явища (які, як правило, знаходяться у первісному суспільстві), для демонстрації розвитку його у всій його сукупності.

Іншим важливим конкретно-історичним методом для нашого дослідження був *історико-порівняльний*. У процесі порівняння з'являється можливість для пояснення історичних фактів та явищ. Порівняння зазвичай проводиться за подібністю та відмінністю властивостей явищ, що порівнюються, а також у просторі та часі, тобто по горизонталі та вертикалі. Логічною основою метода є аналогія.

Також для нас був важливим *історико-типологічний метод*. Типологізація як метод передбачає виділення певних типів явищ або об'єктів на підставі властивих їм загальних ознак. У нас це виділення різних типів знарядь та решток, що допомагало у систематизації матеріалу.

Також для кращої обробки інформації використовувався *історико-систематичний метод*.

Отже, в основу дослідження покладено, як традиційні, так і новітні методологічні засади та адекватні їм оптимальні методи наукової роботи, звернення до яких забезпечило всебічне розкриття предмету дослідження.

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та переліку використаних джерел та літератури. У першому розділі характеризується історіографія біблійних досліджень, починаючи від кінця вісімнадцятого століття і до сучасних досліджень. Другий розділ присвячений опису археологічної ситуації в Палестині в кам'яному віці. У третьому розділі говориться про найголовніші пам'ятки регіону від енеоліту до кінця бронзового віку. Список використаних джерел та літератури містить 24 пункти.

Висновки

Біблійна археологія – порівняно молода наука, що виникла тільки в кінці XIX століття. У середньовіччі з цією тематикою асоціювали пошук священних для християн реліквій, наприклад, уламків Ноевого ковчега, трісок від Хреста Господнього, списи, яким римський легіонер пронизав груди Христу, і так далі. Але уявлення це безнадійно застаріло ще в позаминулому столітті. З моменту становлення біблійної археології як наукової дисципліни (тобто з початку XX століття) дослідники ставили собі більш складну задачу: не пошук окремих артефактів, а відновлення загального історичного тла, на якому відбувалися біблійні події.

Проаналізувавши дослідницьку літературу, ми прийшли до висновку, що біблійна археологія розвивалася в кілька етапів. На першому етапі панувала повна довіра до Біблії, вона вважалася тільки «священним» джерелом інформації. На другому етапі навпаки панував повний скепсис, події, описані в Біблії, вважалися такими, що не мають ніякого втілення в реальності, тощо. На сучасному етапі досліджень панує погляд, що Біблія так чи інакше відображує деякі елементи реальності, подекуди викривляючи їх, що властиво будь-якому релігійному джерелу.

Нами були проаналізовані дані про перші поселення людей палеоліту, мезоліту, докерамічного та керамічного неоліту. Головною пам'яткою того часу слід вважати Єрихон, який був першим протомістом (якщо можна так його назвати) і виділявся з проміж сусідніх селищ. Також нами була проаналізована натуфійська культура – перша спеціалізована осіла культура докерамічного неоліту, виділені її характерні риси.

Проаналізувавши дані про культури енеоліту та бронзового віку, ми дійшли наступних висновків. Найбільша з культур енеоліту, гассульська існувала як самостійна археологічна культура, що мала стійкий комплекс рис в області вірувань, архітектури, планування, господарства, форм поховань,

знарядь праці, судин, існуючий на певній території, пов'язаний з певним етносом і відмітний від сусідніх культур. Ця культура розвивалася на території нагір'я і за Йорданом. Досягнення того часу, технологічні і соціальні, – це досягнення, що стали результатом внутрішнього розвитку.

У різних груп населення у цей період спосіб життя в рамках однієї культури може досить відрізнятися; множинність шляхів технологічного розвитку продовжує існувати.

Метал входив у життя жителів Палестини поступово. Села стають схожі на сучасні в бронзовому віці, тоді як паралельно з ними формуються протоміста, найбільші з яких Єрихон та Мегіддо. До Палестини приходять спочатку хананеї, а потім амореї, причому хананеї не у всьому сприймають культуру більш розвинених амореїв.

Основне досягнення біблійної археології – то, що тепер ми можемо досить упевнено реконструювати історичний і культурно-релігійний контекст різних епох. Після розкопок Єрихона і Мегіддо, з одного боку, низка біблійних подій, які раніше вважалися вченими тільки міфами, підтверджується археологічним матеріалом. З іншого боку, не всі біблійні історії отримали своє підтвердження, а точніше, біблійна археологія дозволила краще співвіднести раціональні дані, які в них є, з реальністю.

Насамкінець підсумуємо. Сучасна археологія – комплексна та складна наука, а тому використовує дані, як писемних джерел, так і етнографії та розкопок. Біблійна археологія – сучасна галузь археології, що швидко розвивається, що ми й намагалися показати у даній роботі.

Список джерел та літератури

Джерела

1. Біблія. Синодальний переклад: Книги Священного Писання Ветхого и Нового Завета. – М.: Издание Московской Патриархии, 1990. – 1372 с.

Література

2. Василиадис Н. Библия и археология / Н. Василиадис. – Сергиев Посад: Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 2006. – 414 с.

3. Беспалова Г. Становление русской библейской археологии (конец XIX – начало XX вв.) / Г. Беспалова // Мир Библии. – М., 2001. – № 8. – С. 108 – 111.

4. Библейская энциклопедия Брокгауза / [под ред. Ринкер Ф., Майер Г.М.] – М.: Российское Библейское общество, 1999. – 1120 с.

5. Деопик Д.В. Библейская археология и древнейшая история Святой Земли / Д.В. Деопик. – М.: Изд-во Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета, 2009. – 400 с.: ил.

6. Мазар А. Археология библейской земли / А. Мазай. – Иерусалим: Библиотека Алия, 1996. Т. 1. – 530 с.

7. Мерперт А. Археология библейских стран / А. Мерперт. – М., 2000. – 355 с.

8. История древнего мира / [Под ред. И. М. Дьяконова]. – М.: Наука, 1989. Т. 1. – 389 с.

9. История древнего Востока / [Под ред. В. И. Кузищина]. – Изд. 3-е. – М.: Высшая школа, 1999. – 423 с.

10. История древнего Востока. От ранних государственных образований до древних империй / [Под ред. В.А. Седова]. – М.: Восточная литература, 2004. – 895 с.

11. Келлер В. Библия как история / В. Келлер – М.: Крон-Пресс, 1998. – 481 с.

12. Косидовский З. Библейские сказания / З. Косидовский / [Пер. с пол. Э. Гессен, Ю. Мирской]. – М.: Политиздат, 1978. – 4-е изд. – Серия «Библиотека атеистической литературы». – 456 с.: ил.
13. Кривелёв И.А. Раскопки в библейских странах / И.А. Кривелёв – М.: Советская Россия, 1965. – 320 с.: ил.
14. Ларичев В.Е. Прозрение. Рассказы археолога о первобытном искусстве и религиозных верованиях / В.Е. Ларичев. – М.: Политиздат, 1990. – 223 с.
15. Лопухин А.П. Библейская история Ветхого и Нового Заветов / А.П. Лопухин. – М.: Альфа-книга, 1993. – 1215 с.
16. Массон В.М. Первые цивилизации / В.М. Массон. – М.: Наука, 1989. – 268 с.
17. Немировский А. А. Древнееврейский этногенез в свете патриархальной традиции книги Бытия и политической истории Ближнего Востока : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.03 "Всеобщая история" / Немировский А. А. – Москва, 1996. – 29 с.
18. Нудельман Р. И. Библейская археология. Научный подход к тайнам тысячелетий / Р.И. Нудельман. – Ростов-на-Дону: Феникс; Неоглори, 2008. – Серия «Загадки истории». – 640 с.: ил.
19. Райт Д.Э. Библейская археология / Д.Э. Райт. – СПб.: Библиополис; Изд-во Олега Абышко, 2003. – 456 с.: ил.
20. Троицкий И. Г. Библейская археология / И.Г. Троицкий. – СПб.: Аксион эстин., 2005. – 477 с.
21. Тураев Б. А. История древнего востока / Б.А. Тураев. – Л.: Социально-экономическое издательство, 1935. – Т.1. – 382 с.
22. Финкельштейн И., Зилберман Н.-А. Археологическое новое видение древнего Израиля и происхождения его священных текстов / Израэль Финкельштейн, Нил-Ашер Зилберман / [Пер. Т. Свитлык]. – М.: Свет, 2002. – 338 с.

23. Церен Э. Библейские холмы / Э. Церен / [Пер. с нем. Н. В. Шафранской]. – М.: Правда, 1986. – 2-е изд. – 480 с.: ил.

24. Циркин Ю.Б. История библейских стран / Ю.Б. Циркин. – М.: Астрель, 2003. – 576 с.